

Yapay Zekâ Araçlarının Kullanımına İlişkin Akademisyenlerin Deneyim ve Değerlendirmeler

Mehmet Ramazan Yıldızgörür Gülçin Salman

ÖZ

Bu araştırma, sosyal bilimler alanında görev yapan akademisyenlerin yapay zekâ (YZ) teknolojilerini akademik çalışmalarında ve eğitim süreçlerinde nasıl deneyimlediklerini ve değerlendirdiklerini incelemektedir. Çalışma, Teknoloji Kabul Modeli'nin kavramsal çerçevesini kullanarak derinlemesine görüşmeler yoluyla nitel veriler toplamıştır. Görüşmelerin analizi, akademisyenlerin YZ'ye karşı genellikle olumlu bir tutum sergilediğini ve bu araçları verimliliği artırma, zaman tasarrufu sağlama ve çeşitli akademik/egitimsel görevlerde faydalı bulduklarını ortaya koymuştur. Akademik rekabet ve meslektaşların etkisi YZ kullanımını teşvik eden sosyal faktörlerdendir. Ancak, YZ'nin çıktı kalitesine, güvenilirliğine (halüsinasyonlar, yanlışlık) ve etik sorunlara (intihal, bağımlılık, insani becerilerin azalması) dair endişeler de dile getirilmiştir. Ücretli araçların maliyeti ve etik kullanıma yönelik belirsizlikler de zorluk olarak görülmektedir. Akademisyenler, YZ'nin destekleyici bir araç olduğunu ve çıktılarının eleştirel bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yapay Zekâ, Akademik Süreçler, Yükseköğretim, Teknoloji Kabul Modeli

MEHMET RAMAZAN YILDIZGÖRÜR
Doç. Dr.
Yozgat Bozok Üniversitesi
m.yildizgorur@yobu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5103-0785

GÜLÇİN SALMAN
Dr. Öğr. Üyesi
Anadolu Üniversitesi
gulcinsalman@anadolu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1655-7343

Atıf/Citation: Yıldızgörür, M. R. & Salman, G. (2026). Yapay zekâ araçlarının kullanımına ilişkin akademisyenlerin deneyim ve değerlendirmeler. *Selçuk İletişim*, 19(1), 486-512. <https://doi.org/10.18094/josc.1698969>

Experiences and Evaluations of Academics on the Use of Artificial Intelligence Tools

Mehmet Ramazan Yıldızgörür G l in Salman

ABSTRACT

“This research examines how academics in the social sciences perceive and assess the application of artificial intelligence (AI) technologies in their academic work and educational processes. The study collected qualitative data through in-depth interviews using the conceptual framework of the Technology Acceptance Model. Analysis of the interviews revealed that academics generally exhibit a positive attitude towards AI tools and find them useful for increasing efficiency, saving time, and assisting with various academic/educational tasks. Academic competition and the influence of colleagues are social factors encouraging AI adoption. However, concerns were also raised regarding the quality and reliability of AI outputs (hallucinations, bias) and ethical issues (plagiarism, dependence, reduction of human skills). The cost of paid tools and ambiguity regarding ethical use are also perceived as challenges. Academics emphasize that AI is a supplementary tool and its outputs must be critically evaluated.

Keywords: Artificial Intelligence, Academic Processes, Higher Education, Technology Acceptance Model

MEHMET RAMAZAN YILDIZG R R
Assoc. Prof.
Yozgat Bozok University
m.yildizgorur@yobu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5103-0785

GÜLÇİN SALMAN
Asst. Prof.
Anadolu University
gulcinsalman@anadolu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1655-7343

GİRİŞ

Yapay zekâ (YZ), akademik çalışmalar ve üniversite eğitim süreçleri de dahil olmak üzere çeşitli alanlara giderek daha fazla dahil edilmektedir. Yükseköğretim bağlamında, YZ uygulamaları, eğitim-öğretim, araştırma süreçleri üzerindeki etkileri ve etik konusunda yarattığı tartışmalarla ilgi çekici bir araştırma konusu olmuştur. Yapılan araştırmalarda eğitim süreçlerinde YZ'nin etkileri, önemli bir eğilim olarak belirtilmekte, öğrenme deneyimlerini kişiselleştirme ve eğitim süreçlerini geliştirmedeki etkileri vurgulanmaktadır (Zawacki-Richter ve diğerleri, 2019). Özellikle öğretim yöntemlerinin iyileştirilmesi ve öğrenmenin desteklenmesinde YZ araçlarının kolaylaştırıcı rolüne dikkat çekilmektedir (Dergunova ve diğerleri, 2022). Bu bulgular, YZ'nin geleneksel eğitim uygulamalarını dönüştürme potansiyelini ve akademik süreçlerde giderek daha fazla kabul gördüğünü göstermektedir.

Akademisyenlerin iş tanımı ve iş yapma biçimleri çerçevesinde YZ teknolojilerinden faydalanabilecekleri oldukça geniş bir alan söz konusudur. Bu uygulamalar arasında, verilerin analiz edilmesi ve görselleştirilmesi, öğrencilerin eğitim-öğretim süreçlerinin ve başarılarının takibi, ders içeriğine veya öğrenciye yönelik özelleştirilmiş öğrenme materyallerinin geliştirmesi, akademik yazım ve yayın süreçlerinin hızlandırılması, daha geniş bir öğrenci kitlesine yönelik hizmet veren uzaktan eğitim platformlarının yönetilmesi gibi örnekler ön plana çıkmaktadır (Bond ve diğerleri, 2024; Dogan ve diğerleri, 2023; Zheng ve diğerleri, 2024). Araştırmacılar YZ teknolojilerinin üniversite eğitimine daha fazla dahil edilmesinin gerekliliğini vurgulamakta ve bu teknolojilerinin yüksek öğrenimle bütünleştirilmesinin oldukça önemli olduğunu belirtmektedir (Mah & GroB, 2024).

Bu araştırmada sosyal bilimler alanında çalışmalarını sürdüren akademisyenlerin YZ uygulamalarını nasıl ve ne amaçlarla kullandıklarına odaklanılmıştır. Bu kapsamda çalışma, akademisyenlerin akademik üretimde ve eğitim-öğretim süreçlerinde YZ teknolojilerinin kullanımına ilişkin görüşlerini derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır. Son zamanlarda YZ, bilgi üretimini, analizini ve öğretim yöntemlerini dönüştüren etkili ve gün geçtikte gelişmekte ve yaygınlaşmakta olan bir araç haline gelmiştir. Bununla birlikte, YZ'nin sosyal bilimler alanında çalışan akademisyenlerce nasıl algılandığı, hangi alanlarda etkili bir şekilde kullanıldığı ve karşılaşılan zorlukların neler olduğu konusunda bir araştırma eksikliği bulunmaktadır. Çalışma, sosyal bilimler perspektifinden bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda temel araştırma sorusu "Sosyal bilimler alanında çalışan akademisyenler, yapay zekâ teknolojilerini akademik üretim ve eğitim-öğretim süreçlerinde nasıl algılamakta ve hangi amaçlarla kullanmaktadırlar?" şeklinde yapılandırılmıştır.

Yapay zekâ tabanlı teknolojilerin hızlı sayılacak bir biçimde ve kendilerini neredeyse zorunlu hale getirecek düzeyde yaygınlaşmaları akademik bağlamda ilgi çekici ve araştırmaya değer bir konu başlığıdır. Bu teknolojilerin akademisyenler tarafından kabul edilme süreçleri araştırmanın temel probleminin çözülmesi için önemlidir. Bu nedenle araştırmada Teknoloji Kabul Modeli'nin (TKM) genel varsayımları kuramsal bir çerçeve olarak kabul edilmiştir. Bu kuramsal çerçeve, araştırma sorularını şekillendirmede ve veri toplama sürecinde rehber olarak alınmış, ayrıca çalışmanın yapılandırması için bir temel oluşturmuştur. TKM' sağladığı kavramsal araçlar verilerin yorumlanmasında da kullanılmıştır.

AKADEMİK SÜREÇLERDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ KULLANIMI

Araştırmalar sosyal bilimler alanında yapay zekâ kullanımının yıllar içinde giderek artan bir grafik sergilediğini göstermektedir (Yuan & Zhu, 2022, s. 1604). YZ araç ve uygulamaları, araştırmacılara büyük veri setleri üzerinde çalışma, sosyal medya veya benzeri ortamlardan veri toplama, anket sonuçlarını yorumlama, istatistik veriler üzerinde çalışma gibi olanaklar sağlamaktadır. Bilgi ve iletişim araçlarının dijitalleşmesi, sosyal medyanın yoğun kullanımı, veri üreten ve kaydeden birçok teknolojinin yaygınlaşması gibi faktörler insana dair enformasyonun hiç olmadığı kadar artmasına neden olmuştur. Bu durum özellikle sosyal bilimciler için üzerinde çalışabilecekleri geniş bir sosyal veri yığını anlamına gelmektedir. Bu denli büyük verilerle baş edebilmek için YZ oldukça kullanışlı bir teknolojidir (Mete, 2023). Ayrıca YZ, insan davranışını ve sosyal sistemleri anlamak amacıyla araştırmacıların büyük modeller oluşturmasına da yardımcı olmaktadır. Bu modeller, sosyal olguların daha iyi anlaşılmasına ve gelecekteki eğilimlerin tahmin edilmesine yardımcı olmaktadır (Mou ve diğerleri, 2024). YZ, metin ve görüntü verilerini analiz etmek için de kullanılmaktadır. Erdem (2024), YZ'nin sosyal bilimlerdeki araştırma süreçlerinin çeşitli aşamalarında kullanılabileceği işlemleri özetlemektedir. Bu araçlar, araştırmacılara veri toplamadan analiz etmeye, makale yazımından modellemeye kadar geniş bir alanda yardımcı olarak araştırma süreçlerini kolaylaştırmakta ve daha zengin bir araştırma çerçevesi sunmaktadır (Erdem, 2024, s. 229). Bu da araştırmacıların daha önce yapılan veri toplama ve analizi süreçlerinden daha gelişmiş tekniklerle, yeni bulgular elde etmelerine ve mevcut teorileri test etmelerine ve katkı vermelerine yardımcı olabilmektedir (Endert ve diğerleri, 2017).

YZ'nin eğitim, psikoloji ve ekonomi de dahil olmak üzere çeşitli sosyal bilim alanlarında çapraz etkileşimi hızlandırdığı ifade edilmektedir. Disiplinler arası ilişkileri ve bakış açılarını bir araya getiren araştırmalar yoluyla, yeni bilgiler üretilmesine ve dolayısıyla sosyal bilimlerin gelişimine büyük katkı sağlayacağı vurgulanmaktadır (Yuan & Zhu, 2022, s. 1602). YZ farklı disiplinlerin bir arada çalışma

olanaklarına sağlayacağı katkılarla daha derinlemesine ve nitelikli çalışmalar yapılmasının da yolunu açacaktır (Mete, 2023, s. 107).

Akademik yazım süreçlerinde bu araçları stratejik ve yüksek etkileşimli bir biçimde kullananların, daha düşük düzeyli ve yalnızca bilgi kaynağı olarak kullananlara göre daha nitelikli çalışmalar ürettikleri görülmüştür (Nguyen ve diğerleri, 2024, s. 859). Bu teknolojiler, fikir üretme, taslak oluşturma ve metnin düzenlenmesi gibi süreçlerde yardımcı olmasının yanı sıra, dil ve anlatım ile ilgili sorunların çözümüne de katkıda bulunmaktadır. Çeviri, kelime seçimi, cümle yapısı ve akademik tonun korunması veya doğru ve uygun terminoloji kullanımı gibi konularda da yardımcı olduğu saptanmıştır. Bu sayede, bilişsel yükün azalmasıyla yazarların daha üst düzey becerilerine odaklanmalarına olanak sağladığı ifade edilmektedir (Nguyen ve diğerleri, 2024, s. 851).

YZ'nin eğitim-öğretim süreçlerinde kullanılması, öğrenme deneyimini de geliştirmektedir. YZ öğrencilerin eş zamansız öğrenme süreçlerine dahil olabilmelerine, fiziksel olarak eğitime dahil olamayan öğrenciler için uzaktan eğitim olanakları sağlanmasında, öğrenciler arasında iş birliğini geliştirmekte, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına ve yeteneklerine göre sınav, ödev veya eğitim içerikleri oluşturulmasında, dil becerileri ya da eleştirel düşünme gerektiren derslerde destek olmada oldukça yararlı olduğu ifade edilmektedir (Cotton ve diğerleri, 2024, s. 229). Mah ve Gross (2024), eğitimde YZ'ye artan ilgi ve daha fazla eğitimcinin YZ araştırmalarına dahil olma gerekliliğini vurgulamaktadır. Araştırmacılar, YZ'nin öğretim ve öğrenme süreçlerine dahil edilmesinde kurumsal desteğin kritik önem taşıdığını belirtmektedir (Mah & GroB, 2024). Saihi ve arkadaşlarına göre ise, YZ araçları yükseköğretimde idari süreçlerin iyileştirilmesine katkı sağlamakta, araştırma süreçlerinde, çeşitli görevlerde yardımcı olarak verimliliği artırmakta, içerik oluşturma ve ilgili kaynakların seçimi konusunda da önemli bir destek sunmaktadır (Saihi ve diğerleri, 2024).

Hsu (2023), üretken yapay zekânın ana dili İngilizce olmayan akademisyenlere sunduğu çeşitli fırsatlardan bahsetmektedir. YZ'nin “yabancı dilde içerik üretme ve üretilen içeriklerin iyileştirilmesinde önemli ölçüde katkılar sağladığını ayrıca İngilizce okuma ve yazma gibi süreçler için de fırsatlar yarattığını” belirtmektedir. YZ'nin akademiye kullanımının, “ana dili İngilizce olmayan akademisyenlerin ağırlıklı olarak İngilizce yürütülen akademik söyleme katılmalarını sağlayarak, bilgiyi ve akademiye demokratikleştirme” konusunda da olumlu katkıları olacağını ifade etmektedir (Hsu, 2023, s. 167).

Türkçe literatüre bakıldığında da konunun farklı açılardan ele alındığı görülmektedir. Ulaşılan çalışmalardan bir tanesinde Ünal ve Yıldırım (2024), yaptıkları anket çalışması ile Türkiye'de akademisyenlerin yapay zekâ araç ve uygulamalarını kullanımına ilişkin, YZ farkındalığının yeterli

olmasına rağmen, kullanımının yeterince yaygın ve çeşitli olmadığını ortaya koymuşlardır. Çalışma, YZ'nin genellikle intihal kontrolü ve sunum hazırlama gibi sınırlı görevler için kullanıldığını vurgulamaktadır. Çalışmada, araştırma ve öğretim süreçlerinde daha geniş ve daha çeşitli bir YZ kullanımının önemli faydalar sağlayabileceği ifade edilmektedir (Ünal & Yıldırım, 2024).

Bir diğer çalışma ise üniversitelerde yapay zekâ kullanımının potansiyel faydalarını ve zorluklarını tartışmaktadır. Bu derleme makalede, YZ'nin öğrenmeyi kişiselleştirme, görevleri otomatikleştirme ve idari verimliliği artırma potansiyeli vurgulanmaktadır. Buna karşın etik kaygılar, altyapı maliyetleri, teknik karmaşıklıklar, veri gereksinimleri ve öğretim üyeleri, personel ve öğrencilerin olası direnci gibi zorluklar da ortaya konmuştur (Uslu, 2023).

Başka bir çalışmada da sosyal bilimlerde büyük veri analitiği, yapay zekâ ve makine öğreniminin kullanımı incelenmektedir. Bu teknolojilerin ve araçların araştırma süreçlerini ve yöntemlerini nasıl etkilediği ve sosyal olguları anlamak için sunduğu yeni yollar tartışılmaktadır. Ayrıca, araştırma, bu teknolojilerin sosyal bilim araştırmalarında kullanılmasıyla ilgili etik hususların ve zorlukların da altını çizmektedir (Mete, 2023).

Bir diğer araştırmada elde edilen bulgulara göre Türk akademisyenler, ChatGPT'yi akademik araştırmada ve eğitim süreçlerinde kendilerine destek olan işlevsel bir asistan olarak görmektedirler. Bu asistanlık işlevi özellikle literatür taraması, metin düzenleme ve ders materyali geliştirme gibi zaman alıcı görevlerde önemli ölçüde zaman tasarrufu sağlayarak işlerin hızlanmasına ve kolaylaşmasına yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte, ChatGPT'nin araştırma fikri üretme sürecine de katkı sağlayabileceği, akademisyenlere yeni bakış açıları sunabileceği ve ilham kaynağı olabileceği belirtilmiştir. Ancak, teknolojinin sunduğu bilginin ham olduğu ve asıl yaratıcılık ile yorumlama sürecinin insan zekâsına ait olduğu da vurgulanmaktadır (Livberber & Ayvaz, 2023, s. 5). Araştırmada ortaya çıkan kullanım biçimleri ise akademik makaleler için konu bulma, makale yapıları tasarlama, literatüre erişim, metin üzerinde hem anlamsal hem de biçimsel düzeltmeler ve düzenlemeler yapma gibi işlevler olarak belirmiştir. YZ özellikle zaman tasarrufu açısından önemli bir avantaj yaratmaktadır. Bu fonksiyon özellikle literatür tarama aşamasında belirginleşmektedir. Geniş bir literatürü incelemeyi kolaylaştırmakta ve daha fazla kaynaktan yararlanmayı sağlamaktadır. Bilimsel metinlerin içeriğini ve biçimini düzenleme, hataları belirleme ve düzeltme gibi bilimsel yazının birçok yönünü kolaylaştırdığı da ifade edilmiştir (Livberber & Ayvaz, 2023).

Yapay zekânın, özellikle ChatGPT'nin, yükseköğretimde pedagojik uygulamaları nasıl geliştirebileceğine odaklanan bir çalışmada; kişiselleştirilmiş öğrenme, otomatik değerlendirme ve geri

bildirim, sanal asistanlar ve sohbet robotları, içerik oluşturma, kaynak önerileri, zaman yönetimi, dil çevirisi ve desteği, araştırma yardımı, simülasyonlar ve sanal laboratuvarlar gibi çeşitli alanlarda sağlayacağı katkılara değinilmektedir. YZ teknolojilerinin, nihai aşamada, insan kontrolüne tabi olan yardımcı araçlar olarak sınırlandırılmaları gerektiği vurgulanmaktadır (Nikolopoulou, 2024).

Riskler ve Etik Sorunlar

Bilimsel araştırma süreçleri için etik oldukça önemli ve hassas bir kavramdır. Bu çalışmada etik kavramı ve YZ teknolojilerinin kullanımına yönelik riskler de önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir.

Yapılan bir araştırmada eğitimcilerin %89'unun yapay zekâ kullanımına dair endişeler taşıdığı belirtilmiştir. Bu endişeler arasında en yaygın olanları, YZ kaynaklı intihal (Algiarism), YZ tarafından üretilen içeriğin doğruluğu, öğrencilerin öğrenme sürecini atlamaları, öğrencilerin gelişimini ve öğrenmesini olumsuz etkilemesi, değerlendirme süreçlerinde eşitsizlikler, erişim eşitsizlikleri, veri gizliliği ve güvenliği şeklinde ifade edilmektedir (Cotton ve diğerleri, 2024, s. 230). Ayrıca, YZ tespit araçlarının, örneğin Turnitin'in, bu konuda yetersiz kaldığı belirtilmektedir. Eğitimciler, YZ'nin hızlı gelişiminin düzenlemeler ve politikalarla yeterince takip edilemediğinden kaygı duymaktadır. Diğer yandan, eğitimciler YZ'nin gelecekte daha doğru ve etkili hale geleceğine inanmaktadır. Ancak bazı araştırmalar, 'AI Drift' (YZ'nin zamanla performans kaybı) gibi ters bir eğilimin söz konusu olabileceğini öne sürmektedir (Lee ve diğerleri, 2024).

Diğer yandan akademik yazım ve araştırma gibi süreçlerin YZ'ye devredilmesinin insani becerileri körelteceği ifade edilmektedir. Ayrıca bu süreçler araştırmacılar için bizzat deneyimlenmesi gereken, öğretici ve keşfedici süreçler olarak ifade edilmektedir. Bir diğer risk derin arama (Open AI/Deep Research) aracının en iyi bilgiden öte, sıkça tartışılan veya yayımlanan fikirleri kullanma eğiliminde olduğu yönündedir. Bilgi hacminin, bilgi kalitesini baskıladığı bir algoritmik tercih mekanizması söz konusudur. Bu araçları kullananlar "uzman görüşleri yerine geniş biçimde kabul edilmiş görüşleri öğrenme riskiyle karşı karşıyadır". Ayrıca bu modellerin yaratıcılık gerektiren görevlerde zorlandığı belirtilmektedir (Economist, 2025). Bunlara ek olarak YZ modellerinin mevcut toplumsal önyargıları sürdürebileceği veya güçlendirebileceği yönündeki algoritmik önyargılarla ilgili kaygılar öne çıkmaktadır. Ayrıca düşük nitelikli akademik yayınların artış göstermesi, şeffaflık ve hesap verilebilirlik sorunları, fabrikasyon içerikler, verilerin yanlış yorumlanması gibi riskler de YZ'yi akademik kullanım bağlamında riskli hale getirmektedir (Currie, 2023, s. 723). YZ destekli araçlara aşırı bağımlılığın, sosyal bilim akademisyenlerinin bağımsız analiz ve karar verme becerilerini zayıflatabileceği de ifade edilmekte; bu durumun eleştirel düşünme ve

insan eylemliliği üzerindeki etkileri hakkında endişeler dile getirilmektedir (Nguyen ve diğerleri, 2024, s. 861).

Mah ve Gross (2024), YZ'nin eğitimde daha fazla eşitlik sağlamanın en büyük avantaj olarak değerlendirildiğini, ancak öğrenciler ve öğretim üyeleri arasında YZ okuryazarlığının eksikliğinin önemli bir engel teşkil ettiğini vurgulamaktadır (Mah & GroB, 2024). Burada yeni bir açığın yaratacağı risklerin sözü konusu olduğu görülmektedir. YZ teknolojilerinin bu teknolojilere sahip olanlar ve olmayanlar, kullanabilenler ya da kullanamayanlar şeklinde yeni bir açığı yaratacağı görülmektedir (Currie, 2023, s. 723). Bu eğitim süreçleri için de önemli bir risktir (Cotton ve diğerleri, 2024, s. 230). Bu konuda yaşanacak risklerin minimize edilebilmesinin yollarından biri pedagojik yaklaşımların bu durumu telafi edecek şekilde yeniden düzenlenmesinden geçtiği söylenebilir (Nguyen ve diğerleri, 2024, s. 860).

Baloğlu ve Çakalı (2023) tarafından yapılan bir çalışmada, akademik yazında ChatGPT ile uygun komutlar seçildiğinde, benzerlik kontrolünden düşük puan alan bir makale elde edilebildiği hatta ek komutlarla (farklı ifadeye dönüştürme, çeviri, yeniden düzenleme) daha da düşük oranların alınabileceği tespit edilmiştir. Aynı sorulara farklı zamanlarda farklı yanıtlar üretebilme yeteneğinin, metinlerin izlenebilirliğini azalttığı da belirtilmiştir. Araştırmacılar YZ araçlarının aşırı kullanımına bağlı olarak yeni bir akademik ihlal türünün ortaya çıktığını iddia etmektedir. Sonuç olarak, çalışma ChatGPT gibi yapay zekâ araçlarının akademik metin oluşturma konusunda yüksek yeteneklere sahip olduğunu, ancak bu durumun intihal tespiti ve genel akademik etik açısından önemli zorluklar ve endişeler yarattığını ortaya koymaktadır (Baloğlu & Çakalı, 2023).

YZ akademik kullanımına ilişkin etik bir çerçeve belirlenmesi amacıyla Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından da bir rehber hazırlanmıştır (YÖK, 2024). Bu rehber YZ'nin bilimsel çalışmalarda nasıl ve ne şekilde kullanılabileceğine dair bilgi vermektedir. Rapor incelendiğinde, yapay zekâ sistemlerinin doğası, veri kaynaklarının kalitesi ve araştırmacıların sorumlulukları ile ilişkilendirilen birtakım riskler tespit edilmiştir. Bu riskler şeffaflık eksikliği, veri kaynaklarının tarafsızlığı, akademik dürüstlük ihlalleri, gizlilik ve veri güvenliği, sorumluluk ve hesap verebilirlik başlıkları altında açıklanmaktadır.

Özetle YZ, araştırma fikirlerinin geliştirilmesine ve projelerin tasarlanmasına yardımcı olabilese de akademisyenlerin bilimsel çalışmalardaki temel görevlerini sürdürerek, yapay zekâ tarafından üretilen sonuçları eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmeleri büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, YZ'nin akademi dünyasındaki değeri hem sunduğu faydalara hem de akademisyenlerin bu teknolojilere yönelik eleştirel yaklaşımına bağlıdır (Hsu, 2023).

Teknoloji Kabul Modeli

Çalışmada YZ teknolojilerinin akademisyenler tarafından kullanım biçimlerini anlamak için Teknoloji Kabul Modeli'nin (TKM) sağladığı kavramsal çerçeveden yararlanılmıştır. TKM, bireylerin teknolojiyi kabul etme ve kullanma süreçlerini anlamak amacıyla geliştirilmiş bir teorik çerçevedir. Model, Davis (1989) tarafından ortaya atılmış ve kullanıcıların teknolojiyi benimseme davranışlarını açıklamak için yaygın bir şekilde kullanılmıştır. TKM, zaman içinde çeşitli çalışmalarla genişletilmiş ve zenginleştirilmiştir. Örneğin, Venkatesh ve Davis (2000), modeli genişleterek Genişletilmiş Teknoloji Kabul Modeli olarak adlandırdıkları bir versiyonunu geliştirmişlerdir. TKM, teknoloji kullanımını etkileyen temel faktörleri belirleyerek, bu faktörlerin kullanıcıların davranışsal niyetleri ve gerçek kullanım üzerindeki etkilerini incelemektedir. Venkatesh ve arkadaşları (2003), TKM ve diğer modelleri temel alarak, TKM dahil sekiz kabul teorisinden yapıları birleştiren UTAUT modelini geliştirmiştir. UTAUT modeli, kolaylaştırıcı koşullar ve sosyal etki gibi ek değişkenleri dahil ederek TKM çerçevesini genişletmiştir (Venkatesh ve diğerleri, 2003).

TKM algılanan kullanım kolaylığı ve algılanan fayda olarak adlandırılan iki temel unsur üzerine kuruludur. Davis (1989), bu iki faktörün kullanıcıların teknolojiyi kabul etme niyetlerini doğrudan etkilediğini ve dolayısıyla gerçek kullanım davranışını şekillendirdiğini öne sürmüştür. YZ teknolojilerinin kabulü bağlamında kullanım kolaylığına yönelik algı ve algılanan faydanın oldukça önemli iki unsur olduğuna yönelik bulgular mevcuttur (Seunguk ve diğerleri, 2022). Genişletilmiş modelde ise, sosyal etki ve kullanım koşulları gibi ek faktörler de modele dahil edilmiştir. Bu faktörler, özellikle kurumsal ortamlarda teknoloji kabul süreçlerini daha kapsamlı bir şekilde açıklamayı amaçlamaktadır (Venkatesh & Davis, 2000). TKM 2'nin sağladığı kavramsal araçlar üniversitelerde çalışan akademisyenlerin davranışlarını anlamlandırmak için kullanışlı bir çerçeve sunmaktadır.

Ayrıca, TKM'nin etik boyutu da bu araştırma kapsamında önemli bir yer tutmaktadır. Akademisyenlerin yapay zekâ teknolojilerine yönelik etik kaygıları, bu teknolojilerin kabul edilmesini engelleyebilir veya yavaşlatabilir. Özellikle veri gizliliği, algoritmik önyargı ve akademik dürüstlük gibi konular, teknoloji kabul süreçlerinde dikkate alınması gereken kritik faktörlerdir (Zawacki-Richter ve diğerleri, 2019).

TKM 2'nin ardından, Venkatesh ve Bala (2008) tarafından Teknoloji Kabul Modeli 3 geliştirilmiştir. TKM 3, önceki modellerin temel bileşenlerini korurken, teknoloji kabul süreçlerini daha kapsamlı bir şekilde açıklamak için yeni faktörler eklemiştir. TKM 3'ün en önemli katkılarından biri, deneyim ve

gönüllülük gibi değişkenleri modele dahil etmesidir. Deneyim, kullanıcıların teknolojiyi kullanma süresi ve yoğunluğu ile ilgilidir. Gönüllülük ise, teknoloji kullanımının bireyler için ne ölçüde zorunlu veya isteğe bağlı olduğunu ifade eder. Bu faktörler, teknoloji kabul süreçlerinde önemli bir rol oynar (Venkatesh & Bala, 2008).

Sosyal bilimler alanında çalışan akademisyenlerin yapay zekâ araçlarını kabul etme süreçlerini incelemek için TKM ve genişletilmiş versiyonları, oldukça uygun bir çerçeve sunmaktadır. Akademisyenlerin yapay zekâ teknolojilerine yönelik algıları, bu teknolojileri araştırma ve eğitim süreçlerinde ne ölçüde benimseyeceklerini belirleyebilir.

YÖNTEM

Çalışmada akademisyenlerin deneyimlerini doğrudan anlamak amacıyla derinlemesine görüşmeler yapılması uygun görülmüştür. Araştırmada tematik bir analiz söz konusudur. Genel anlamda tematik analiz, nitel veriler içindeki örüntüleri (temaları) tanımlama, analiz etme ve raporlama yöntemidir (Creswell & Creswell, 2021, s. 190). Ancak temalar görüşmelerden yola çıkılarak değil, Teknoloji Kabul Modeli'nin sağladığı kavramsal çerçeve kapsamında oluşturulmuştur. Nitel paradigma kapsamında genellikle tümevarımsal bir yaklaşımla konuyu ele almak daha yaygın bir yöntemdir. Ancak kuramsal dayanağı olan temalardan yola çıkarak verilerin toplanması ve analizi de tümdengelimsel bir yaklaşım olarak tercih edilebilir (Proudfoot, 2023, s. 308). Bunun için öncelikle veri toplama ve analiz sürecine yön verecek temel teori ve kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeve, araştırma sorularını ve toplanan verilerin analiz edilmesinde belirleyici olmuştur. Sorular, katılımcıların ilgili temalar hakkında derinlemesine bilgi vermesini sağlamak üzere oluşturulmuştur. Toplanan veriler (görüşme transkriptleri), önceden belirlenen temalar ve kod kategorileri çerçevesinde kodlanmıştır. Bu temaların ham verilerle uyumluluğu pilot kodlama yoluyla kontrol edilmiştir. Araştırma verileri iki araştırmacı tarafından da analiz edilmiştir. Kodlayıcı güvenilirliği test edilmiştir. Analiz sürecinde karşılıklı iletişim ve fikir alışverişi sağlanmıştır (Kıncal, 2017, s. 156). Kodlanan veriler, belirlenmiş temalar altında gruplandırılmış ve incelenmiştir. Temaların birbirleriyle ilişkisi, teorik çerçeveye uyumu veya çelişkisi gibi noktalar analiz edilmiştir. Bulguların yorumlanması da teorik çerçevenin sağladığı kavramsal araçlarla yapılmıştır.

Nitel araştırmalarda verilerin toplanacağı örneklemin seçimi araştırmanın yapısı, araştırma probleminin özelliği ve araştırmacının kaynakları gibi faktörler nedeniyle özgün bir karakteristiğe sahiptir. Ancak nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bazı örneklem teknikleri de söz konusudur. Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan homojen örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Buradaki amaç

birbirine benzeyen küçük bir alt grup üzerinde (Sosyal bilimler alanında çalışan ve yapay zekâ kullanan akademisyenler) çalışarak araştırma sorusunu yanıtlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 120). Görüşmecilere kar topu tekniğine benzer bir yaklaşımla ulaşılmıştır. Çalışma konusunda bilgilendirilen görüşmecilerden uygun olanlarla görüşme takvimi belirlenmiş ve görüşmeler yüz yüze ve çevrimiçi olarak eşzamanlı gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilere gerekli bilgilendirmeler yapılmış ve gönüllü olur/onam formu imzalatılmıştır. Görüşmeler 30 - 45 dakika civarlarında sürmüştür. Çalışma için Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik kurulundan 15/50 sayılı ve 28.06.2024 tarihli etik kurul izin belgesi alınmıştır.

Akademisyenler çoğunlukla iletişim bilimleri alanında olmak üzere sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde çalışmalar yürüten 16 kişiden oluşmaktadır. Görüşmeye katılan akademisyenlerin 10'u erkek 6'sı kadındır. 2 profesör, 4 doçent, 5 doktor öğretim üyesi, 2 doktor araştırma görevlisi ve 3 doktora eğitimi devam eden araştırma görevlisi ile görüşülmüştür. Görüşmecilerin çalışma alanları İletişim bilimleri, Tarih, Edebiyat, Sosyoloji, Yabancı dil ve Eğitim bilimleridir.

Son olarak görüşmelerden elde edilen çıktılar yapay zekâ ile bir duygu analizine tabi tutulmuştur. Son yıllarda nitel çalışmalarda kullanılan bir teknik olarak araştırma verilerini destekleyen sonuçlar ürettiği görülmektedir (Morgan, 2023). Bunun için bir YZ dil modeli eğitilmiş, hazırlanmış veri üzerinde pozitif, negatif ve nötr duyguların dağılımını tespit etmesi istenmiştir. Ayrıca spesifik bazı duygulara rastlarsa onları da belirtmesi istenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar tematik analiz sonuçlarıyla birlikte yorumlanmıştır. YZ'nin çıkardığı sonuçlar, kendi verdiği örnekler üzerinden ve araştırmacıların yaptığı analizlerle karşılaştırılarak test edilmiş ve sonuçların güvenilir olduğuna karar verilmiştir. Ancak YZ dil modellerinin çok katmanlı ve örtük duyguları belirleyememe ya da karmaşık duygu durumlarını pozitif negatif gibi basit düzeylere indirgeme ihtimali ve sınırlılığı olduğu da unutulmamalıdır. Metindeki alaycılık, ironi, deyimler, mecazlar ve kelimelerin anlamının bağlama veya kültüre bağlı olduğu durumları tanımada zorluklar yaşanabilmektedir (Machová ve diğerleri, 2023, s. 12).

Özellikle son yıllarda YZ'nin akademide kullanımına ilişkin çalışmaların sayısı artmış olmakla birlikte, bu araştırmanın sosyal bilimler alanındaki Türk akademisyenlerin deneyimlerine odaklanması, TKM'yi nitel bir tasarım çerçevesinde derinlemesine uygulaması ve YZ destekli duygu analizi gibi yenilikçi bir yöntemsel yaklaşımı benimsemesi, literatüre özgün bir katkı sunduğunu göstermektedir.

BULGULAR

Bulgular kısmında öncelikle görüşmelerden ulaşılan bazı temel sonuçlar aktarılmıştır. Daha sonra belirlenen temalara dönük bulgulara yer verilmiştir. Görüşmecilerin bazı ifadeleri doğrudan çalışmada kullanılmış ancak genel olarak ifadelerden çıkan anlamlar üzerinden bulgular tartışılmıştır. Doğrudan kullanılan ifadelerde cümlenin anlamını bozmadan konuşma dili yazı diline çevrilmiştir.

Görüşmeye katılan tüm akademisyenler yapay zekâ uygulamalarını kullanmaktadır. Katılımcılar üzerinden tek tek bakıldığında bazı açılardan olumsuz değerlendirme ve algılar söz konusu olsa da YZ'ye karşı olumlu bir yaklaşım gözlenmiştir. Görüşmecilerin YZ'nin akademik çalışmaların bir parçası olduğu ve bunun artan bir biçimde devam edeceğini düşündükleri görülmektedir. Bir görüşmeci günümüzde yapay zekâ kullanmadan akademik çalışma yürütmeyi daktilo ile makale yazmaya benzetmiştir. Bir diğer görüşmeci “eskiden zamanın gerisinde kalmış yaşı ilerlemiş hocalara dinazor denirdi. Şimdi çok daha genç yaşlarda dinazor olma riskiniz var. Öğrenciler boomer diyor ya hani... Boomer kalmamak lazım” diyerek YZ kullanma konusundaki düşüncelerini ifade etmektedir.

Tablo 1 Metinlerden Elde Edilen Duygu Durumu Analizi

Duygu Durumu	Oran (%) N=998
Pozitif	60
Negatif	27
Nötr	8
Endişe / Korku (Spesifik)	5
Toplam	100

İçinde duygu olduğu saptanan toplam 998 cümle ve ifade içinde ağırlıklı duygunun olumlu yönde olduğu görülmektedir. Pozitif olarak kodlanan duygular değerlendirildiğinde genellikle işlevsel özelliklerin ön plana çıktığı görülmektedir. Örneğin “Ben bana bir şablon hazırlasın diye kullanıyorum ama bakıyorum ki o an benim aklıma bile gelmeyecek harika bir çıktı veriyor.” ifadesi olumlu duygu durumu olarak kodlanmıştır. YZ uygulamalarının sağladığı destek olumlu duyguları beslemektedir. Olumsuz olarak kodlanan ifadelerin büyük bölümü etik kaygılara dayanmaktadır. Bazı ifadelerde ise mesleki anlamda YZ'nin akademik çalışmalardaki insani boyutu gerileteceği ve mekanik bir akademik yazın üreteceğine dair endişeler dile getirilmiştir. Ayrıca kimi görevler için yetersiz olduğu yönündeki yorumlar da negatif olarak kodlanmıştır. Bir görüşmecinin “*literatür taramak ve belgeler üzerinde çalışmak için yararlı ama derinlemesine bilgi vermiyor. Yüzeysel yanıtlar veriyor.*” ifadesi örnek verilebilir. Nötr ifadeler görüşmecilerin doğrudan kendi ifadeleriyle olumlu ya da olumsuz bir bakış açısına sahip olmadığını belirttiği konuları kapsamaktadır. Görüşmeler sırasında gözlemlenen duygu durumları da not edilmiştir. Alınan notlar ve analiz sonuçlarının da birbirini desteklediği görülmektedir.

Katılımcılardan 7'si yapay zekâ araçları için en az bir kere ücret ödemiş kişilerdir. Bazı görüşmeciler ise ücretsiz ve sınırlı uygulamaların kendileri için yeterli olduğunu söylemiştir. Görüşmelerde adı geçen bazı YZ araçları en sık tekrar edenden en aza doğru şöyle sıralanmıştır. ChatGPT, Consensus, ChatPDF, Gemini, DeepL, Canva, NotebookLM, Scite, Midjourney, Grammarly, Gamma, Grok, Bing image creator, Jenni AI, Tome, Otter ai. Buradakiler dışında anlık ulaşılmış, kullanılmış, denenmiş YZ araç ve uygulamalarından da isim vermeden bahsedilmiştir. Örneğin “bir görsel üretme sitesine girdim...” “sunum hazırlayan siteleri kullanıyorum” gibi ifadelerde doğrudan bir isim verilmemiş ancak işlevsel olarak YZ kullanımı işaret edilmiştir.

Yapılan görüşmelerde en sık kullanıldığı ifade edilen ve en çok referans verilen YZ uygulaması olarak ChatGPT'nin ön planda olduğu görülmektedir. Halka sunumunu takip eden iki ay içinde 100 milyon kullanıcıya ulaşarak tarihin en hızlı büyüyen tüketici uygulaması olmuştur (Hu, 2023). ChatGPT, yapılan başka bir araştırmada da diğer uygulamalara göre daha çok kullanılan bir araç olarak belirmiştir. Araştırmada ChatGPT'nin zaman tasarrufu sağlama ve bilişsel yükü azaltma gibi avantajları vurgulanmaktadır. Ayrıca, eğitimcilerin ChatGPT'yi değerlendirme görevlerini test etmek ve yeni ödevler oluşturmak gibi akademik amaçlarla kullandıkları da görülmüştür (Lee ve diğerleri, 2024). Benzer kullanımlar bu araştırmada da gözlenmiştir. Özellikle yaratıcı ödevler hazırlamak, ödevlerin kontrol edilmesi, ders ve sınav içerikleri oluşturmak gibi konularda yapay zekâdan yardım almanın zaman kazanma ve daha iyi sonuçlar alma gibi avantajları vurgulanmıştır. Bir görüşmecinin bu konudaki düşünceleri şöyledir; “Ben mesela iş planı yaptırıyorum. Kaynakları konuyu veriyorum. Bana bir şablon hazırla diyorum. Adım adım okuma listesini veriyor, planlama yapıyor... hangi aşamada hangi adımları atacağımı söylüyor... zaman planlaması yapıyor.”

Çalışmanın devamında temalar çerçevesinde edinilen bulgular verilecektir. Belirlenen temalar Teknoloji Kabul Modeli ve devamında geliştirilen modellere dayanmaktadır. Verilerin analizi sonucunda belirlenen temalar içinden, atıf yapılanlar tespit edilmiş ve veriler bu çerçevede analiz edilmiştir. Böylece YZ teknolojilerinin kabulüne yönelik bir çerçeve belirlenmesi amaçlanmıştır. Temalar algılanan kullanım kolaylığı, algılanan fayda, sosyal etki, deneyim, çıktı kalitesi, performans beklentisi, kolaylaştırıcı koşullar olarak belirmiştir. Ancak yeterince belirgin olmadığı görülen ve çalışma kapsamında değerlendirilen temalar kapsamında yorumlanan bazı temalar da söz konusu olmuştur. Örneğin fiyat kolaylaştırıcı koşullar, arayüz tasarımı ise kullanım kolaylığı algısı kapsamında ele alınmıştır.

Teknoloji Kabul Modelleri Çerçevesinde Belirlenen Temalara Bağlı Bulgular

Davis'e göre (1989) kullanım kolaylığı teknolojinin kullanımının ne kadar kolay veya çaba gerektirmeden öğrenilebilir olduğu algısıdır. Eğer kullanıcılar bir teknolojiyi kolayca kullanabileceklerini düşünürse, bu teknolojiyi benimseme olasılıkları artar.

Görüşmelerden elde edilen verilere göre YZ araç ve uygulamaları oldukça kolay kullanılabilen teknolojiler olarak tanımlanmaktadır. Görüşmecilerin büyük bölümü bu araçları kolayca kullanabildiklerine dair bir öz yeterlilik algısına sahiptir. Görüşmeciler özellikle dil modellerini oldukça kolay kullanılabilen araçlar olarak tanımlamıştır. Ancak ses, görsel ve video gibi içerikler üreten YZ araçlarına karşı bazı görüşmecilerin olumsuz değerlendirmeleri olmuştur. Bir görüşmeci "Stable Diffusion AI" adlı bir görsel üretme sitesini kullanamadığı için siteden vazgeçtiğini ve başka bir YZ aracına yöneldiğini ifade etmiştir. Kullanıma bağlı bazı başka zorlukların da yaşandığı görülmüştür. Özellikle birbirinden farklı görevler için, farklı YZ araçlarının kullanılmasını gerektiren karmaşık görevler söz konusu olduğunda kullanım kolaylığına yönelik algının olumsuz yönde değiştiği gözlenmiştir. Doğru komut (prompt) verme konusunda yaşanan zorluklara da değinilmektedir. Bir görüşmeci karmaşık görevler için girmesi gereken komutu da yine YZ ile oluşturarak daha etkili sonuçlar alabildiğini dile getirmiştir.

Görüşmeye katılan akademisyenlerin neredeyse tamamının teknik olarak bilgi sahibi olmadığı görülmektedir. Yalnızca iki görüşmeci özelleştirilmiş ve belli amaçlar için eğitilmiş ChatGPT botları geliştirdiklerini ifade etmiştir. Temel düzeyde yazılım bilgisi gerektiren görevlerde de yetersiz olduklarını ifade etmişlerdir. Yani algılanan kullanım kolaylığı algısı basit komutlar ile ulaşılabilecek görevler için yüksekken daha karmaşık görevler ve teknik bilgi gereksinimi söz konusu olduğunda bu algı negatif yönde değişmektedir.

Kullanım kolaylığı algısına yönelik olumsuz değerlendirmelerden biri de YZ teknolojilerindeki hızlı değişimdir. YZ teknolojilerinin oldukça hızlı gelişmesi, sürekli yeni araçların çıkması ve sıklıkla güncellenmesi algılanan kullanım kolaylığını olumsuz etkilediği görülmektedir. Burada bir diğer tema olan algılanan çaba da belirleyici olmaktadır.

Yeni bir teknolojiyi kullanmayı öğrenmek için gereken zaman ve çaba, algılanan kullanım kolaylığını önemli ölçüde etkileyebilir. Dik bir öğrenme eğrisine sahip teknolojiler, önemli faydalar sunsalar bile, kullanımı zor olarak algılanabilmektedir. Bu nedenle algılanan çaba da önemli bir algı olarak görülmektedir. Bazı görüşmeciler YZ teknolojilerini kullanmak için değilse de gelişmeleri takip etmek için önemli bir çaba harcanmasına gerektiğine dair düşüncelerini ifade etmişlerdir. Bir görüşmecinin

“Önceden sosyal medyadan falan yeni bir aracın çıktığını gördüğümde açar bakardım ama artık bakmıyorum. ...Sürekli yenilikleri takip edecek motivasyonum yok.” ifadesi sürekli güncellenen YZ uygulamalarını takip edebilmenin yarattığı zorluğa işaret etmektedir. Ayrıca YZ araçlarından beklenen çıktılar karmaşıklıktıkça harcanması gereken çabanın arttığına dair bir inanç söz konusudur. Bazı araştırmalar ChatGPT gibi teknolojilerin kabul edilme sürecinde çaba beklentisinin düşük olduğunu çünkü bu teknolojileri kullanmanın kolay olduğuna dair bir algının olduğunu göstermektedir (Habibi ve diğerleri, 2023).

Algılanan fayda da bir teknolojinin kabul sürecindeki en önemli faktörlerden biri olarak gösterilmiştir. Görüşmecilerin, YZ'yi oldukça faydalı buldukları görülmektedir. Görüşmeciler YZ'nin verimliliklerini artırdığına, öğretim etkinliğini iyileştirdiğine hatta idari sorumlulukları da kolaylaştıracağını düşünmektedirler. Bu kapsamda akademik yazım ve eğitim içerikleri üretmek dışında, rapor hazırlamak, izlençe hazırlamak, ders programı hazırlamak, dersler için sunum hazırlamak, ders içeriklerini zenginleştirmek, eğitim materyallerini, ödevleri ve sınavları daha ilgi çekici ve etkili hale getirmek gibi birçok örnek vermişlerdir. Bir görüşmeci doçentlik başvurusu için başvuru dilekçesini ChatGPT'ye yazdığını ifade etmiştir. Başka bir görüşmeci ise yapay zekâyı ders anlatırken aktif olarak kullandığını “Ben derslerde anlık kullanıyorum. Mesela aklımıza gelmeyen bir şey var, ders konularıyla ilgili... Sesli olarak sorup, sesli yanıt alıyorum ders esnasında. Öğrencilerin de ilgisini çekiyor. Daha akılda kalıcı oluyor bence.” şeklinde ifade etmiştir. Öğrencilerin YZ teknolojilerine yönelik algılarını araştıran bir makale de benzer bir bulgu ortaya koymaktadır. Birçok öğrenci, YZ'nin konuşma özelliğini, öğrenme sürecini daha keyifli hale getiren önemli bir özellik olarak belirtmiştir (Yang ve diğerleri, 2024, s. 823). Bir görüşmeci ise öğrencilerin klasik tarzdaki sınavlarını önceden belirlenmiş ölçütlere göre okuyan ve değerlendiren bir YZ uygulaması geliştirdiğini belirtmiştir. Algılanan fayda YZ'nin görüşmecilerin YZ'yi kabul süreçlerinde en güçlü faktörlerinden biri olarak belirmiştir. Görüşmeciler YZ'nin iş yükünü azalttığına ve akademik yaşamlarında somut iyileşmeler sağladığına dair bir inanca sahiptir.

Akademik ortam, güçlü bir sosyal yapıya sahiptir. Bilimsel bilgi paylaşımı, iş birlikleri, unvanlar ve saygınlık gibi faktörler sosyal etkiyi çok belirgin hale getirir. Akademi aynı zamanda kurumsal düzeyde kolaylaştırıcı etkiye dönük düzenleme, destek veya eğitimlerin de olduğu bir ortamdır. Sosyal etki bağlamında ulaşılan bulgulardan ilki rekabet kavramı ile açıklanabilir. Akademik hayatın rekabetçi bir yanı olduğuna yapılan bazı vurgular söz konusudur. Bu faktör özellikle akademik yayın özelinde belirginleşmiştir. YZ'yi kullanmamanın ya da yeterince kullanmamanın bazı görüşmecilerde geç kalmışlık hissi yarattığına dair ifadeler kullanılmıştır. Rekabetçi bir ortamda bu teknolojileri kullanmıyor olmanın

kendilerini dezavantajlı bir konumda bıraktığını düşünmeleri, YZ'ye olan ilgilerini arttırmış gibi görünmektedir. Ancak bunun bir kaygı nedeni olduğu da gözlenmektedir. Rekabette geriye düşme duygusu YZ konusunda sürekli güncel kalma motivasyonuna neden olabilmektedir. Bir görüşmeci bu duruma ilişkin olarak “Instagram’da, Youtube’da bir sürü kanal takip ediyorum. Hepsi yapay zekâ ile ilgili. Yani o kadar hızlı değişiyor ki her şey kaçırmamaya çalışıyorum.” demiştir.

Sosyal etkinin bir diğer biçimi yenilikçi görünme ve gelişmeleri takip etme kaygısı ile ilintili olarak kendini göstermektedir. Bazı görüşmecilerde YZ kullanmadıkları takdirde yeniliğe ve gelişime kapalı, geri kafalı, dinazor, boomer gibi algılanacakları yönünde bir algı söz konusudur. Meslektaşlarının deneyimleri de YZ kullanımı konusunda bir sosyal etki işlevi görmüştür. Bazı görüşmeciler meslektaşlarının YZ kullanımlarına dair deneyimlerini dinlediklerini ve onlardan etkilenecekleri YZ'ye yöneldiklerini ifade etmişlerdir. Bir diğer sosyal etki ise kurumlarda düzenlenen etkinlik ve eğitimler sonucunda olmuştur. Yükseköğrenim Kurumu’nun da YZ konusundaki hassasiyeti üniversiteleri bu konularda etkinlikler ve eğitim programları düzenlemeye yönlendirmiştir. Bir araştırmacı ise fakülte dekanlarının YZ'ye çok meraklı olduğunu ve sürekli bu konuda gündem oluşturduğunu söylemiştir. Araştırma görevlisi bir görüşmecinin ise YZ ile ilgili olarak saygı duyduğu bir hocasını rol model aldığı gösteren ifadeleri olmuştur.

Çıktı kalitesi, Venkatesh ve Davis (2000) tarafından geliştirilen modele dahil edilmiştir. Bir tema olarak akademik üretime yönelik kalite beklentisinin yüksek olmasıyla ilgilidir. YZ tarafından üretilen çıktıların algılanan kalitesi, güvenilirliği ve doğruluğu, akademisyenlerin güvenini ve YZ'yi kullanma istekliliğini önemli ölçüde etkileyeceği düşünülmektedir. YZ halüsinasyonları (yanlış bilgi üretme) ve önyargıları hakkındaki endişelerin, güveni ve kabulü olumsuz etkilediği görülmektedir. Bir görüşmecinin paylaştığı deneyim bu konuda oldukça açıklayıcı olmuştur. Görüşmeci literatür taramasında YZ tarafından kendisine verilen sonuçların tamamen uydurma olduğunu görmüştür. Çıktıda bahsedilen bir raporun ve raporu hazırladığı belirtilen derneğin aslında olmadığı ortaya çıkmıştır. Başka görüşmeciler de alınan çıktılarının niteliği konusunda olumsuz algılara sahiptir. Ders konularına yönelik içeriklerin genelde yüzeysel kaldığını, verilen örneklerin açıklayıcı olmadığı yönünde ifadeler söz konusudur. Bir diğer olumsuz değerlendirme ise “Ben şunu da fark ettim. Soruyu İngilizce sorunca sanki daha iyi cevap veriyor.” şeklinde dile getirilmiştir. Ancak genel olarak görüşmecilerin çıktı kalitesinden memnun olduğu söylenebilir. Öyle ki çıktı kalitesinden duydukları memnuniyetin, YZ araçlarını kullanım sıklıklarını ve kullanım çeşitliliğini arttırdığını ifade eden görüşmeciler vardır. Bazı görüşmeciler çıktı kalitesini iyileştirmek için ekstra çaba göstermek gerektiğini ima eden ifadeler sarf etmiştir. Örneğin “istediğim

görseli üretmesi için 3-4 farklı YZ kullanıyorum. Birine komut yazdırıyorum diğerine görsel ürettiriyorum. Onun ürettiği başka bir YZ ile değiştiriyorum...” diyerek harcadığı çabayı dile getirmiştir. Bir başka görüşmeci YZ çıktılarından duyduğu memnuniyeti artık arama motoru yerine YZ araçlarını kullandığını söyleyerek dile getirmiştir.

Çıktı kalitesiyle benzer bir diğer faktör ise performans beklentisidir. Performans beklentisi Venkatesh ve arkadaşları (2003), tarafından modele dahil edilmiştir. Performans beklentisi yönünde genel bir tatmin söz konusudur. Ancak YZ teknolojilerini kullanım deneyimleri daha eski olan akademisyenlerin, YZ'nin ilk dönemlerde çok daha düşük performans verdiğine dair ifadeleri söz konusudur. Bu akademisyenlerin yaşanan gelişimi deneyimlemelerine bağlı olarak, son dönem performansa yönelik algılarının daha olumlu olduğu gözlenmiştir. Bir görüşmeci YZ performansının kendisini çok şaşırttığını şu şekilde dile getirmiştir; “Kalite süreçleri gereği sık sık toplantı yapıyoruz. Tavsiye üzerine toplantılarda alınan notlar ve yapılan planlamaları düzenlemek için yapay zekâyı kullandım. İnanılmaz bir sonuç verdi. Kendim düzenlesem hem çok daha fazla zaman harcardım hem de o kadar iyi sonuç alır mıydım bilmiyorum.” Performans beklentisinde dikkat çeken bir başka veri, geleceğe dair performans beklentisine yöneliktir. Görüşmecilerin büyük bölümü YZ'nin gelecekte çok daha ileri düzeyde bir performans göstereceğini düşünmektedir. Bazı görüşmeciler bu durumun kendi mesleklerini anlamsız hale getireceğine dair ifadeler de kullanmışlardır.

Performans beklentisine yönelik olumlu algının eğitim süreçlerinden kaynaklanan bir boyutu olduğu da görülmektedir. YZ araçlarının eğitim süreçlerini kolaylaştırdığını ve daha verimli bir hale getirdiğine dair genel bir algı söz konusudur. Bir görüşmeci o hafta anlatacağı konuya dair ilgili kaynakları bir araya getirerek YZ ile ders akışı hazırladığını ve bunu sunuma da dönüştürerek normal şartlarda oldukça zaman alacak bir eylemi kısa sürede tamamlayabildiğini söylemiştir. Bir başka görüşmeci ise öğrencilerin zaten YZ ile ödev hazırladıklarını, bu nedenle özellikle YZ ile yapabilecekleri ödevler verdiğini dile getirmiştir. Görüşmeci öğrencilerden aldığı geri dönüşlerin ve öğrenci performanslarının da oldukça olumlu olduğunu ifade etmiştir. Bir başka görüşmeci ise hem lisans hem de yüksek lisans öğrencilerine İngilizce kaynaklar verebildiğini dile getirerek, bunun eğitim kalitesini yükselttiğini söylemiştir. YZ ile çalışmanın öğrenciler için de ilgi çekici ve eğlenceli olduğuna dair bulgular mevcuttur. Bir araştırma YZ ile çalışmanın yalnızlık hissini ve sıkıcılığı azalttığını ortaya koymuştur (Yang ve diğerleri, 2024, s. 823).

Deneyim faktörüne bağlı olarak (Venkatesh & Davis, 2000), teknoloji ve YZ ile ilgili olumlu deneyimlere sahip akademisyenlerin YZ araçlarını benimseme olasılığının daha yüksek olacağı varsayılmaktadır. Görüşmelerde de bunu destekleyen veriler elde edilmiştir. Teknolojiye aşinalık ve

ilginin algılanan karmaşıklığı azalttığı görülmüştür. Tersine duruma yönelik deneyimin ise YZ kabulü yönünde olumsuz bir etkisi olduğu görülmüştür. Ancak teknolojiye ilgisi az olan, teknik bilgi ve becerisi düşük olan kişilerin YZ kabulünün ve kullanımının zaman içinde arttığı görülmektedir. Burada YZ'nin performansı, sağladığı faydalar, kullanım kolaylığı gibi faktörlerin olumsuz deneyimi zamanla ortadan kaldırdığı görülmektedir. Bir katılımcı tam da bu durumu destekleyen bir deneyimini şu şekilde dile getirmektedir.

“Ben Word, Excel gibi programları bile doğru düzgün kullanamıyorum. Geçen bir PDF dosyasına imzamı ekleyemedim... Yapay zekâyı da ilk duyduğum zamanlarda direkt uzak kaldım. İlk dönemler hiç bulaşmadım. Hatta baya da olumsuz bir yaklaşımım vardı açıkçası. Ama adım adım ilerledikçe kullanımım da arttı. Yine süper kullanmıyorum ama en azından farkındalığım arttı diyebilirim”.

Deneyime dair ilgi çekici bir diğer bulgu ise uzun süreli kullanıma bağlı olarak ortaya çıkan bir algıyla ilgilidir. Bir görüşmeci uzun süredir ve çok çeşitli amaçlarla YZ kullandığını belirttikten sonra artık YZ olmadan tek bir cümle yazamayacak gibi hissettiğini belirtmiştir. Bu durum literatürde de dile getirilmektedir. Bu teknolojiler aracılığıyla bilgilere erişimin artması hem öğrenciler hem de akademisyenler için araştırma becerilerinin aşınmasına yol açabileceği söylenmektedir (Livberber & Ayvaz, 2023).

Kolaylaştırıcı koşullar (Venkatesh ve diğerleri, 2003), YZ'nin benimsenmesini sağlamada önemli bir rol oynar. Yeterli destek ve kaynak olmaksızın, akademisyenler teknolojiyi yararlı veya kullanımı kolay olarak algılasalar bile önemli engellerle karşılaşabilirler. Görüşmelerde bu konuda en çok dile getirilen durum YZ araçlarının ücretli versiyonlarının akademisyenler tarafından yüksek maliyetli olarak görülmesidir. Maliyet, YZ'nin daha geniş çapta benimsenmesinin önünde önemli bir engel oluştururken, akademisyenler genellikle ödeme gerektiren daha gelişmiş YZ araçlarına erişmek ve bunları kullanmak için kurumsal desteğe ihtiyaç duymaktadır (Ünal & Yıldırım, 2024, s. 141). Bir görüşmeci yaptığı bir projeye hizmet alımı olarak ücretli bir YZ aracını da dahil ederek maliyet engelini aştığını belirtmiştir. Görüşmecilerden bazıları ücretli YZ araçlarını kullandıklarını ifade etmişler ve aldıkları karşılığın bu ücreti ödemeye değer olduğunu belirtmişlerdir. Kolaylaştırıcı koşullar bağlamında dile getirilen bir diğer husus bu konularda eğitimler düzenlenmesi yönünde olmuştur. Bir görüşmeci internet üzerinden aldığı çevrimiçi bir eğitimin yüksek ücretine karşılık beklediği katkıyı yapmadığını ifade etmiştir. Bu konuda üniversitelerin konunun uzmanlarına ulaşarak hizmet içi eğitimler düzenlemeleri gerektiği yönünde görüşler dile getirilmiştir. Yakın gelecekte YZ'nin yükseköğretim süreçlerine daha kapsamlı biçimde dahil olacağı öngörüldüğünden, eğitimcilere yönelik hizmet içi YZ eğitimlerinin sağlanması, bu dönüşümü

kolaylaştıran önemli bir yapısal faktör olarak değerlendirilebilir (Chiu, 2024, s. 6195). Görüşmecilerin ifadeleri kurum kültürü, akademik kültür, denemeyi teşvik eden bir ortamın da kolaylaştırıcı koşullar olarak belirlediğini göstermektedir. Bir görüşmeci araştırmalarında YZ kullandığını bir süre çalışma arkadaşlarıyla paylaşmadığını, çünkü bunun etik olmayan bir davranış olarak algılanacağını ifade etmiştir. Bir başka görüşmeci ise tez danışmanının YZ kullanımına oldukça olumsuz yaklaştığını ifade etmiştir. Kolaylaştırıcı koşullar bağlamında birkaç görüşmeci tarafından dile getirilen bir nokta ise dikkat çekicidir. Sosyal medya mecralarında YZ ile ilgili duyuru, tanıtım ve eğitim içeriklerinin oldukça fazla olmasının, karışık ve teknik konuların anlaşılmasında ve güncel gelişmelerin takip edilmesinde yardımcı olduğu söylenmiştir.

Akademisyenlerin YZ'nin güvenilirliğine ve çıktıklarına olan güvenleri, kullanımına ilişkin herhangi bir kaygıları, benimsemeyi olumsuz etkileyebilir. Veri gizliliği, akademik dürüstlük ve YZ'nin insan rollerinin yerini alma potansiyeli hakkındaki endişeler, bu bağlamda en çok dile getirilen sorunlar olmuştur. Bir görüşmeci şaka ile karışık bir biçimde “ben kendime alternatif iş bakıyorum” diyerek gelecekte YZ'nin akademik alanda da insanların yerini alabileceğine dair bir endişeyi dile getirmektedir. İntihal, sahte veri, yanlış bilgi, ön yargılı algoritmalar gibi faktörler YZ'nin benimsenmesini zorlaştıran faktörler olarak ifadelere yansıtılmıştır. Ancak etik konusundaki ilgi çekici bulgu, akademisyenlerin YZ kullanımına yönelik var olduğunu ifade ettikleri genel, olumsuz bir algıyla ilgilidir. Görüşmecilerden bazıları akademide YZ kullanımının etik dışı görüldüğüne dair düşüncelerini dile getirmiştir. Bir görüşmeci bu durumu akademinin genel durumuyla ilişkilendirmektedir. Türkiye’de akademik üretimin YZ’den bağımsız olarak “oldukça düşük bir kalitesi” olduğunu ifade eden görüşmeci, YZ'nin böyle bir kültür içinde kötüye kullanılacağına dair bir ön yargının normal olduğunu dile getirmiştir. Başka bir görüşmeci ise “Ben çok kullanışlı buluyorum. Çok zaman kazandırdığını rahatlıkla söyleyebilirim. Ama ben bunu söylediğim zaman akademisyen arkadaşlarımdan olumsuz dönüşler alırdım. Sanki etik olmayan bir şey yapıyor muyum gibi bir tavır, bir burun kıvrırma... ama şimdi görüyorum herkes kullanmaya başladı.” ifadeleriyle etik bağlamında yaşadığı bir deneyimi aktarmıştır.

Yapay zekâ kullanımı ve etik konusunda bir kafa karışıklığı olduğu da gözlenmiştir. Görüşmecilerin YZ ve akademik çalışmalar bağlamında neyin etik dışı olduğuna dair net bir düşüncelerinin olmadığı söylenebilir. Bu konuda oldukça fazla çalışma mevcuttur. YÖK’ün bu konuda hazırladığı rehberden daha önce bahsedilmişti. Ancak etik sınırların hangi kullanımlar ile ihlal edileceği ya da etik dışı kullanım biçimlerinin ne olduğu yönünde netlik olmadığı görülmüştür. Bir görüşmecinin bu duruma ilişkin ifadeleri şöyledir; “bir enstitüye bakıyorsun yapay zekâ ile ilgili bir şey demiş, başka enstitü başka kural getirmiş.

Biri hiç kullanma diyor öbürü hiçbir şey demiyor. Kurumlar, dergiler, editörler falan da tam emin değil gibi sanki bu konuda.” Görüşmeciler YZ ve akademik yazın konusundaki ilk tepkileri referans göstererek yaşadıkları tedirginliği dile getirmiştir. Belli başlı indeksler, akademik dergiler ve çevrelerin YZ'nin akademik yazında kullanımına ilişkin sert bir tavır takınması etik sınırları oldukça daraltmış görünmektedir.

Etik bağlamında eğitim süreçlerine ilişkin kaygılar da söz konusudur. Araştırmaya katılan akademisyenler öğrencilerin ödevlerini hazırlarken YZ'yi oldukça yoğun kullandığını, ancak bunun yeni bir çeşit kopyala yapıştır olduğunu dile getirmektedir. YZ'nin aktif araştırma ve öğrenme süreçlerini olumsuz etkilediğine dair genel bir kanı söz konusudur. Ödevlerin yabancı kaynaklardan çevrilerek yapılması ve böylece intihal tespit edilememesi, farklı öğrenciler tarafından birbirine çok benzeyen ödevlerin teslim edilmesi gibi sorunlar da dile getirilen etik dışı davranışlar arasındadır. Eğitim süreçlerinde bir diğer risk ise fırsat eşitsizliği kavramı ile tanımlanabilir. Bir görüşmeci ders verdiği sınıflardan bir tanesinde, ücretli YZ aracı kullanan (Adobe AI) bir öğrencinin diğer öğrencilere kıyasla çok daha iyi içerikler ürettiğini dile getirmiştir. Bu küçük örnek YZ konusunda oluşabilecek fırsat eşitsizliğini göstermesi açısından önemlidir. Öğrencilerin tamamının yararlanabileceği ücretsiz ya da düşük ücretli uygulamalar veya kurumsal destekler sağlanmalıdır.

SONUÇ

Eğitim amaçlı yapay zekâ teknolojilerinin odak noktasının otomasyona dayalı görevlerden insan yeteneklerini geliştirmeye doğru bir değişim gösterdiği söylenmektedir (Zheng ve diğerleri, 2024). Bu eğilim YZ teknolojilerinin eğitim-öğretim süreçlerine, insan zekâsıyla rekabet ederek değil, iş birliği içinde dahil olabileceğini göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. YZ teknolojilerine yönelik iyimser ve yenilikçi yaklaşımların kullanımı teşvik ettiği ancak güvensizlik ve etik kaygıların kullanım niyetini olumsuz etkilediğini bilerek politika ve stratejiler belirlemenin gerekliliği ortadadır (Hasan ve diğerleri, 2024).

Araştırma, akademisyenlerin yapay zekâyâ yönelik genel olarak olumlu bir tutum sergilediğini, ancak bununla birlikte bazı önemli endişeleri de dile getirdikleri ortaya koyan bazı bulgular sunmaktadır. TKM'nin "algılanan fayda" boyutu, çalışmada kendini "akademik verimlilik" ve "zaman tasarrufu" olarak somutlaştırmıştır. Akademisyenler, YZ araçlarını akademik görevlerde yetkin bir "dijital asistan" olarak konumlandırmaktadır. Bu bağlamda YZ, akademik üretimin niteliğini doğrudan artıran bir unsurdan ziyade, bilişsel yükü azaltarak, araştırmacının asıl odaklanması gereken süreçlere zaman ayırmasını sağlayan bir destek mekanizması olarak tanımlanmaktadır.

Akademisyenler, YZ araçlarını verimlilik ve zaman tasarrufu sağlamak gibi işlevsel amaçlarla etkin bir şekilde kullanırken, derinlemesine bilgi sağlama konusunda araçların yetersiz kalabildiği yönünde eleştiriler de getirmektedir. Modelin "algılanan kullanım kolaylığı" boyutu incelendiğinde, metin tabanlı araçların (ChatGPT vb.) yüksek bir benimseme oranına sahip olduğu, buna karşın görsel üretim veya karmaşık komut mühendisliği gerektiren süreçlerde teknik bariyerlerin ve "algılanan çaba" düzeyinin arttığı görülmüştür. Bu durum, sosyal bilimler akademisyenlerinin metin odaklı çalışma pratikleriyle uyumlu araçları daha hızlı içselleştirdiğini göstermektedir.

Araştırmanın önemli bulgularından biri, "sosyal etki" boyutunun akademik rekabet ve meslektaş baskısı üzerinden güçlü bir belirleyici olarak ortaya çıkmasıdır. Akademik camiada "çağı yakalamak" ve "geride kalmamak" (dinozorlaşmamak) adına oluşan baskı, YZ kullanımını bireysel bir tercihten öte, mesleki bir gerekliliğe dönüştürmektedir. Bu sosyal motivasyon, akademisyenleri teknolojik gelişmeleri sürekli takip etmeye yönelten bir itici güç işlevi görmektedir. Akademisyenlerin bu teknolojileri kabul davranışları büyük oranda edindikleri fayda ve kullanım kolaylığına bağlı görülmektedir. YZ ile akademik yazımın üretkenliği, motivasyonu ve özgüveni artırdığı söylenmektedir (Teng, 2024).

Ancak bazı etik kaygılar ve riskler de söz konusudur. Etik sorunlar ve riskler konusunda alınabilecek önlemlerin başında hem eğitimciler hem de öğrenciler için YZ okuryazarlığının gerekliliği vurgulanmaktadır (Chiu, 2024, s. 6195). Yapay zekâ okuryazarlığının, yalnızca teknik becerilerle sınırlı kalmayıp eleştirel düşünme, problem çözme ve etkili iletişim yetkinliklerini de içermesi gerekmektedir. Veri mahremiyeti, akademik dürüstlük ve YZ kaynaklı içeriklerin intihal riskleri gibi etik boyutların yanı sıra, YZ tarafından üretilen çıktıların sistematik ve eleştirel analizinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Nikolopoulou, 2024). Akademisyenlerin, YZ'yi nihai bir bilgi kaynağı değil, eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmesi gereken destekleyici bir araç olarak konumlandırması bu anlamda önemli bir bulgu olarak değerlendirilmektedir.

TKM'nin "kolaylaştırıcı koşullar" boyutu ise çalışmada en belirgin kısıtlılık alanı olarak tespit edilmiştir. Özellikle gelişmiş YZ araçlarının maliyetleri ve kurumsal aboneliklerin eksikliği, teknolojiye erişimde akademisyenler ve öğrenciler arasında yeni bir "dijital uçurum" (AI divide) riski doğurmaktadır. Ücretli araçlara erişimi olanların akademik çıktılarda avantaj sağladığı bu tablo, fırsat eşitliği açısından kritik bir sorun alanına işaret etmektedir.

Bu çalışma, yapay zekânın akademik alandaki kullanımına dair mevcut literatüre özgün katkılar sunmaktadır. Öncelikle, sosyal bilimler alanındaki Türk akademisyenlerin deneyimlerine odaklanmasıyla bölgesel ve kültürel bağlamda önemlidir. Bulgular, yükseköğretimde YZ'nin nasıl kullanıldığını somut

örneklerle ortaya koymakta, özellikle ders tasarımı, ödev değerlendirme, akademik yazım süreçleri gibi alanlarda uygulamaya yönelik deneyimleri sunmaktadır. Ayrıca, üniversitelerde YZ araçlarının kullanımı için etik çerçeve, eğitim programları ve kurumsal destek mekanizmalarının oluşturulmasına dönük öneriler geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

Gelecek araştırmalar, daha geniş ve çeşitli örneklerle, yapay zekâ teknolojilerinin kabulünü etkileyen faktörlerin istatistiksel olarak test edilmesine ve genellenebilir sonuçların elde edilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, farklı disiplinlerdeki (fen, mühendislik, tıp vb.) akademisyenlerin deneyimlerinin sosyal bilimlerdeki bulgularla karşılaştırılması, disiplinler arası benzerlik ve farklılıkların ortaya konmasına imkân tanıyacaktır. Ayrıca YZ ve eğitim alanına ilişkin farklı süreç ve paydaşlara yönelik araştırmaların yapılması bu teknolojilerin gelecekte üstleneceği öngörülen roller bağlamında önemli görülmektedir. Gelecek araştırmalar bağlamında önemli bir diğer başlık ise etik konusudur. Çalışmada YÖK'ün bu konuda hazırladığı rehber atıf yapılmıştır. Ancak görüşmelerden elde edilen verilerden bunun yeterli düzeyde bir etki yaratmadığı da katılımcılar özelinde gözlenmiştir. YZ'nin yükseköğretimdeki kullanımına yönelik kurumsal düzenlemelerin, politika belgelerinin ve yasal düzenlemelerin incelendiği çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu tür araştırmalar, etik standartların geliştirilmesine ve uygulamaya dönük net çerçevelerin oluşturulmasına katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak, YZ teknolojileri akademik çalışmalar ve eğitim süreçleri için önemli faydalar ve fırsatlar sunsa da etkili ve etik bir şekilde kullanılabilmesi, hem bireysel olarak akademisyenlerin bilinçli ve eleştirel yaklaşımlarını, hem de kurumsal düzeyde destek mekanizmalarının oluşturulmasını, eğitimlerin sağlanmasını, net ve etik kuralların belirlenmesini gerektirmektedir. YZ'nin akademi dünyasındaki değeri, sağladığı potansiyel faydaların yanı sıra bu teknolojilerin yarattığı risklerin ne ölçüde yönetilebildiğine bağlı olacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

The main problem of this research is to understand the processes of acceptance of AI technologies by academics. The study focuses especially on how and for what purposes academics working in the field of social sciences use AI applications. It is aimed to understand in depth the views of academics on the use of AI technologies in academic production and education and training processes.

The main research question determined within the scope of this study is as follows: "How do academics working in the field of social sciences perceive artificial intelligence technologies in academic production and education-training processes and for what purposes do they use them?"

The theoretical framework of the study consists of the Technology Acceptance Model (TAM) and the extended models developed over time (TAM 2, UTAUT, TAM 3). The ethical dimension of TKM was also taken into consideration in the research; academics' ethical concerns towards AI may affect the acceptance process

In this study, a qualitative approach was adopted. In-depth interviews were used to deeply understand the experiences and perceptions of academics on the use of AI. Thematic analysis method was used in data analysis. However, the themes were predetermined not inductively from the interviews but deductively within the conceptual framework provided by the Technology Acceptance Model.

Homogeneous sampling technique, one of the purposive sampling methods, was preferred for sample selection. Sixteen academics working in different disciplines of social sciences, mostly from the field of communication sciences, participated in the study.

A generally positive attitude towards AI was observed. Academics think that AI is a part of academic studies and its use will increase. Conducting academic work without using AI is perceived as falling behind. Sentiment analysis also showed that the texts were predominantly (60%) positive in sentiment.

The findings obtained within the framework of the determined themes are as follows:

Perceived Ease of Use: Academics defined AI tools as easy-to-use technologies in general. However, some difficulties were experienced with visual, audio or video generating tools. The perception of ease of use decreases when it comes to complex tasks or technical knowledge (e.g. customized bot development, basic software knowledge) that requires using different AI tools.

Perceived Benefit and Performance Expectancy: One of the strongest factors in AI adoption is perceived benefit. In general, there is a satisfaction in terms of performance expectation. The majority of academics believe that AI will perform much better in the future. It was also mentioned that AI facilitates the educational processes, makes them more efficient, and increases student engagement and performance.

Social Impact: The competitive nature of the academic environment shapes the use of AI. The feeling of being left behind by not using AI increases the motivation to follow the technology. Experiences of colleagues, institutional events and trainings, and role models have an impact on the use of AI.

Experience: Previous technology experiences influence AI acceptance. Familiarity with the technology reduces perceived complexity. However, it has been observed that even people with little interest in technology or low technical skills adopt AI over time due to its benefits and ease of use.

Facilitating Conditions: Institutional support and resources are important for AI adoption. The cost of paid AI tools is a significant barrier. The provision of in-service trainings by universities is seen as an important facilitating factor. Institutional culture, academic environment and an atmosphere that encourages experimentation are also facilitating conditions. Announcements and training content on social media platforms also play a facilitating role.

The study also revealed that there are significant risks and ethical issues related to the use of AI. The most common concerns include AI-induced plagiarism, inaccuracy of content produced, students skipping the learning process, inequalities in assessment, inequalities in access, data privacy and security. The inadequacy of AI detection tools was mentioned.

The potential for ethical violations and inequality of opportunity arising from the use of AI among students is particularly noteworthy. There is the use of AI as a new “copy and paste” tool in assignments. The advantageous position of students with access to paid AI tools creates inequality of opportunity.

In conclusion, the integration of AI technologies into academia is inevitable and offers significant opportunities. However, in this process, in order to fully realize the potential benefits of AI and manage the risks it will create, both the conscious, critical and ethical use of academics at the individual level and the provision of support, training and clear ethical regulations at the institutional level are of great importance.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The authors declare that there is no conflict of interest.

Yapay Zekâ Kullanımı / Use of Artificial Intelligence

Yazarlar bu çalışmada literatür taraması, metin çevirisi, metinlerin dilbilimsel ve biçimsel olarak düzeltilmesi, görüşme kayıtlarının yazıya aktarılması süreçlerinde yapay zekâdan yararlandıklarını beyan etmişlerdir. / The authors state that in this study they utilized artificial intelligence in the processes of literature review, text translation, linguistic and formal correction of texts, and transcription of interview recordings.

Yazarların Katkıları / Author Contributions

Her iki yazarın da çalışmaya katkı oranı %50'dir. / The contribution rate of both authors to the study is 50%.

This work is licensed under **Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License** (CC BY-NC 4.0).

KAYNAKÇA

- Baloğlu, G., & Çakalı, K. R. (2023). Is Artificial Intelligence a New Threat to the Academic Ethics?: Enron Scandal Revisited By ChatGPT. *İşletme*, 4(1), 143-165.
- Bond, M., Khosravi, H., De Laat, M., Bergdahl, N., Negrea, V., Oxley, E., Pham, P., Chong, S. W., & Siemens, G. (2024). A meta systematic review of artificial intelligence in higher education: a call for increased ethics, collaboration, and rigour. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 21(4), s. 1-44.
- Chiu, T. K. (2024). The impact of Generative AI (GenAI) on practices, policies and research direction in education: A case of ChatGPT and Midjourney. *Interactive Learning Environments*, 32(10), 6187-6203.
- Cotton, D. R., Cotton, P. A., & Shipway, R. J. (2024). Chatting and cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. *Innovations in education and teaching international*, 61(2), 228-239.
- Creswell, J. W., & Creswell, D. J. (2021). *Araştırma Tasarımı Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: Nobel.
- Currie, G. M. (2023). Academic integrity and artificial intelligence: is ChatGPT hype, hero or heresy? *Seminars in nuclear medicine*, 53(5), 719-730.
- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS Quarterly*, 13(3), 319-340.
- Dergunova, Y., Aubakirova, R., Yelmuratova, B., Gulmira, T., Yuzikovna, P., & Antikeyeva, S. (2022). Artificial Intelligence Awareness Levels of Students. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 17(18), s. 26-37.
- Dogan, M. E., Dogan, T. G., & Bozkurt, A. (2023). The Use of Artificial Intelligence (AI) in Online Learning and Distance Education Processes: A Systematic Review of Empirical Studies. *Appl. Sci.*, 13(3056).
- Economist, T. (2025, 02 25). The danger of relying on OpenAI's Deep Research. *The Economist*. https://www.economist.com/finance-and-economics/2025/02/13/the-danger-of-relying-on-openais-deep-research?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anon
- Endert, A., Ribarsky, W., Turkay, C., William Wong, B. L., Nabney, I., Díaz Blanco, I., & Rossi, F. (2017). The State of the Art in Integrating Machine Learning into Visual Analytics. *Computer Graphics Forum*, 36, 458-486.
- Erdem, E. (2024). Yapay uygulamalarının sosyal bilim alanında yapılan çalışmalarda uygulanabilirliği: Chatgpt, Bing ve Youchat örneği. *İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 218-234.
- Habibi, A., Muhaimin, M., Danibao, B. K., Wibowo, Y. K., Wahyuni, S., & Octavia, A. (2023). ChatGPT in higher education learning: Acceptance and use. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 5(100190).

- Hasan, M. R., Chowdhury, N. I., Rahman, M. H., Syed, M. A., & Ryu, J. (2024). Understanding AI Chatbot adoption in education: PLS-SEM analysis of user behavior factors. *Computers in Human Behavior: Artificial Humans*, 2:2(100098).
- Hsu, H.-P. (2023). Can Generative Artificial Intelligence Write an Academic Journal Article? Opportunities, Challenges, and Implications. *Irish Journal of Technology Enhanced Learning*, 7(2), 158-171.
- Hu, K. (2023, 02 02). ChatGPT sets record for fastest-growing user base - analyst note. Reuters. <https://www.reuters.com/technology/chatgpt-sets-record-fastest-growing-user-base-analyst-note-2023-02-01/>
- Ünal, C., & Yıldırım, H. (2024). Türkiye'deki Akademisyenlerin Yapay Zekâ (YZ) Uygulama ve Araçlarını Kullanımları Hakkında Bir Araştırma. *Sinop Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Sinop Uni J Nat Sci*, 9(1), s. 128-144.
- Kıncal, R. Y. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel.
- Lee, D., Arnold, M., Srivastava, A., Plastow, K., Strelan, P., Ploeckl, F., Lekkas, D., & Palmer, E. (2024). The impact of generative AI on higher education learning and teaching: A study of educators' perspectives. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 6(100221).
- Livberber, T., & Ayvaz, S. (2023). The impact of Artificial Intelligence in academia: Views of Turkish academics on ChatGPT. *Heliyon*, 9(9).
- Machová, K., Szabóová, M., Paralič, J., & Mičko, J. (2023). Detection of emotion by text analysis using machine learning. *Frontiers in Psychology*, 14(1190326).
- Mah, D. K., & GroB, N. (2024). Artificial intelligence in higher education: exploring faculty use, self-efficacy, distinct profiles, and professional development needs. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 21(58).
- Mete, M. H. (2023). Sosyal Bilimlerde Büyük Veri Analitiği, Yapay Zeka ve Makine Öğreniminin Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), s. 99-120.
- Morgan, D. L. (2023). Exploring the Use of Artificial Intelligence for Qualitative Data Analysis: The Case of ChatGPT. *International Journal of Qualitative Methods*, 22, <https://doi.org/10.1177/16094069231211248>.
- Mou, X., Ding, X., He, Q., Wang, L., Liang, J., Zhang, X., Sun, L., Lin, J., Zhou, J., Huang, X., & Wei, Z. (2024). From Individual to Society: A Survey on Social Simulation Driven by Large Language Model-based Agents. arXiv preprint arXiv:2412.03563.
- Nguyen, A., Hong, Y., Dang, B., & Huang, X. (2024). Human-AI collaboration patterns in AI-assisted academic writing. *Studies in Higher Education*, 49(5), 847-864.
- Nikolopoulou, K. (2024). Generative artificial intelligence in higher education: Exploring ways of harnessing pedagogical practices with the assistance of ChatGPT. *International Journal of Changes in Education*, 1(2), 103-111.
- Proudfoot, K. (2023). Inductive/Deductive Hybrid Thematic Analysis in Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 17(3), 308-326.

- Saihi, A., Ben-Daya, M., Hariga, M., & Rami, A. (2024). A Structural equation modeling analysis of generative AI chatbots adoption among students and educators in higher education. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 7(100274).
- Seunguk, N., Seokjae, H., Sehee, H., Shin, Y., & Roh, Y. (2022). Acceptance Model of Artificial Intelligence (AI)-Based Technologies in Construction Firms: Applying the Technology Acceptance Model (TAM) in Combination with the Technology–Organisation–Environment (TOE) Framework. *Buildings*, 90(12).
- Teng, M. F. (2024). "ChatGPT is the companion, not enemies": EFL learners' perceptions and experiences in using ChatGPT for feedback in writing. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, 7(100270).
- Uslu, B. (2023). Üniversitelerde Yapay Zekanın Kullanım Alanları: Potansiyel Yararları ve Olası Zorluklar. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 19(2), s. 227-239.
- Venkatesh, V., & Bala, H. (2008). Technology acceptance model 3 and a research agenda on interventions. *Decision sciences*, 39(2), 273-315.
- Venkatesh, V., & Davis, F. D. (2000). A theoretical extension of the technology acceptance model: Four longitudinal field studies. *Management science*, 46(2), 186-204.
- Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., & Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS quarterly*, 425-478.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin.
- YÖK. (2024). Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehber . www.yok.gov.tr. <https://www.yok.gov.tr/Documents/2024/yapay-zeka-kullanimina-dair-etik-rehber.pdf>
- Yang, Y., Luo, J., Yang, M., Yang, R., & Chen, J. (2024). From surface to deep learning approaches with Generative AI in higher education: an analytical framework of student agency. *Studies in Higher Education*, 49(5), 817-830.
- Yuan, Y., & Zhu, W. (2022). Artificial Intelligence-Enabled Social Science: A Bibliometric Analysis. A. H. Sciences (Dü.), 2022 3rd International Conference on Artificial Intelligence and Education (IC-ICAIE 2022) içinde (s. 1602-1608). Atlantis Press.
- Zawacki-Richter, O., Marin, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(39), s. 1-27.
- Zheng, L., Fan, Y., Gao, L., Huang, Z., Chen, B., & Long, M. (2024). Using AI-empowered assessments and personalized recommendations to promote online collaborative learning performance. *Journal of Research on Technology in Education*, s. 1-27.